

Шановні студенти груп 16-1зв, 16-1а, 17-1гро і 17-2гро, 16-1т і 16-1мар. Я надіслала матеріал дуже важливої і узагальнюючої лекції з "Культурології", який ми не маємо права пропускати, навіть якщо снігові замети будуть до літа - це основи нашого предмету, про які ми частково говорили під час аудиторних зустрічей, і які будуть складати важливу частину першого семінару. Матеріал не великий і потребує внесення до конспекту, який я перевірю при зустрічі. З найкращими побажаннями не гаяти життєвого часу, а наполегливо оволодівати знаннями вдома. Скоро побачимось!
Тетяна Костянтинівна Пеньковська

Тема лекції: Культурологія як наука

Основні поняття і терміни: - культура; - матеріальна культура; - духовна культура; - типологія; - культурологія.

План заняття

1. Поняття «культура», її типи.
2. Культурологія як наука
 - 2.1. Об'єкт і предмет;
 - 2.2. Теоретична і методологічна основа;
 - 2.3. Задачі, проблеми і функції.
3. Типологія культури.
4. Сучасні культурологічні теорії.

Запитання для самоконтролю:

1. Що таке культура? Які існують типи культури?
2. Як ви розумієте поняття «матеріальна і духовна культура»?
3. Що є предметом і об'єктом культурології?
4. Розкрийте основні структурні елементи культурології як науки.
5. Розкрийте поняття «типологія культури». Наведіть приклади типологій.
6. Що означають «оптимістичний» та «песимістичний» погляди на культуру?

Теми рефератів:

Культурологія як наука.
Історія розвитку культурологічної думки.
Сучасні культурологічні концепції.
Багатозначність поняття культура.
Людина і культура.
Культура та історія.

Літературні джерела:

Культурологія : Навч. посібник / За ред. М.М Заковича. – К; 2004. Межуев В. М. Классическая модель культуры // Культура : теория и проблемы. – М., 1995.

1. Поняття «культура», її типи.

Розуміння культури багатопланове. Воно складалося з переходом людини і суспільства від діяльності привласнюючого характеру до відтворюючого господарства. Спочатку термін «культура» мав значення обробіток землі, вирощування, догляд. Виникла різниця між дикою, «первинною» землею і «культурною» або обробленою людиною. На сьогодні зберігся у термінах – технічна культура, сільськогосподарська культура. Розглянемо найбільш розповсюджені підходи до пояснення культури в сучасній науці:

А. Культура – як спосіб і зміст життєдіяльності людей, який відрізняє їх від життя рослин і тварин. Такому типу культури притаманні ознаки:

- виробництво, зберігання, розподіл і використання матеріальних і духовних благ;
- суспільні інститути;
- сукупність норм і принципів життєдіяльності.

Отже, життя людини суттєво відрізняється від існування рослини і тварини. Наявність свідомості у людей, здатність до праці і мовного спілкування, абстрактного мислення, ціле полягання, спільний спосіб життя, підкреслюють соціальний характер культури.

Б. Культура це - більш високий етап розвитку суспільства (цивілізація)
Її ознаки:

- виникнення відтворюючого господарства;
- заміна полігамної сім'ї моногамною;
- набуття індивідуумом імені;
- поява держави і права;
- виникнення писемності;
- поява організованого будівництва житла, доріг, транспортних комунікацій, культових і виробничих споруд;
- становлення моралі й мистецтва як самостійних галузей;
- виникнення монотеїстичних релігій;
- створення армій.

В. Культура характеризується як етнічна, тобто культура певного народу (українська культура, американська, китайська, слов'янські та ін.).

Ознаки етнічної культури:

- наявність території;
- державність;
- національна мова або діалект;
- природний спосіб життя;
- національна психологія (менталітет);
- національні вірування або національна ідеологія;
- особливості побуту;
- специфіка моральності;
- національне мистецтво.

Г. Поняття культури обмежується сферою мистецтва. У такому значенні термін культура використовується у розмовній мові, засобах масової інформації або спеціалістами у сфері мистецтва. Насправді мистецтво є одним з видів духовної культури. Крім того, культуру поділяють на матеріальну і духовну. *Матеріальна культура* охоплює всю сферу матеріальної діяльності та її результати, а також взаємини між людьми, що складаються в процесі виробництва, розподілу і споживання матеріальних благ. Найкраще матеріальну культуру характеризують знаряддя праці та інші технічні засоби і споруди, предмети повсякденного вжитку та асортимент побутових послуг, житло, одяг, транспорт, зв'язок та ін. Отже, матеріальна культура – це все, створене людиною. До *духовної культури* належить сфера свідомості, засоби і способи духовної діяльності та її результати, освіта, виховання, мистецтво, інформація, наука, релігія, мораль.

2. Культурологія як наука

Культурологія як наука і навчальна дисципліна сформувалася відносно недавно (у ХХ ст.). У курсі культурології культура аналізується як цілісне, системне явище. Обґрунтовується положення, що культурологічний підхід у дослідженні суспільства є одним з провідних поряд із історичним, цивілізаційним, формаційним. Він дозволяє вивчати суспільство на основі закономірностей, ознак і явищ, які властиві життю людей.

2.1. Об'єктом вивчення культурології є суспільство, предметом – дослідження культури як цілісного системного явища. Культурологія вивчає культуру суспільства і його суб'єктів. Культурологію називають філософією культури. Культурологія – це наука, що вивчає систему культури, її генезу, зміст і структуру, закономірності, засоби і форми виявлення життєдіяльності людей. У культурології використовують поняття: культура, цивілізація, генеза, типологія, вид культури, суб'єкти культури. Структура науки передбачає такі елементи:

- методологія вивчення культури;
- теорія матеріальної і духовної культури;
- історія культурологічної думки;
- типологія культури.

2.2. Теоретичну основу культурології складають накопичені знання про культуру, що містяться в різних письмових джерелах. Методологічна основа культурологічних досліджень складається з філософської методології. Вона охоплює філософські принципи зв'язку і розвитку, об'єктивності, детермінізму, структурності і функціональності, а також принципи циклічності існування культур, типології, діяльності. У культурології використовують методи опису, спостереження, аналізу, синтезу, моделювання, вивчення текстів, аналогії, абстрагування тощо.

2.3. Основні задачі культурології:

- вивчення генези культури, етапів культурологічного процесу;
- пояснення культури, її сутності, змісту, ознак і функцій;
- визначення ролі і місця людини у культурологічному процесі;
- розробка категоріального апарату, методів і засобів вивчення культури;
- дослідження перспективи розвитку окремих культур.

До головних проблем культурології відносять:

- порівняння різних культур, виявлення у них типового та специфічного;
- співставлення культури і цивілізації;
- дослідження культури в єдності діяльнісного, техногенного і аксіологічного підходів;
- аналіз взаємодії культури з економікою, політикою, правом, релігією;
- вивчення принципів, механізмів, тенденцій і можливості культурологічного процесу;
- визначення перспективи існування окремих культур; - удосконалення методології культурологічного пізнання.

Умовно культурологічні знання можна поділити на фундаментальні та прикладні. **Функції культурології:** гносеологічна, світоглядна, методологічна, аксіологічна, освітня, виховна. Таким чином, культурологія – гуманітарна дисципліна, яка проходить період становлення. Вона вивчає культуру як цілісне системне явище, узагальнює знання інших наук про культуру.

3. Типологія культури

Під типологією в сучасній науковій літературі розуміють метод розчленування системи досліджуваних об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої моделі. Цей метод використовують з метою порівняльного дослідження об'єктів і суттєвих ознак зв'язків, функцій, відносин, рівнів організації об'єктів.

В історії світової культури можна чітко простежити такі основні типи системи культурного розвитку:

- часовий, до якого належить певна система культурних епох, що послідовно змінюють одна одну (наприклад, антична доба, середньовіччя);
- просторовий, який охоплює національні, зональні та регіональні системи культур, що діють на широкому географічному просторі (західна та східна, європейська, американські та ін.)

4. Сучасні культурологічні теорії

У ХХ ст. розвиток культури у європейському регіоні характеризувався гострою кризою. Науково-технічний прогрес породжував негативні наслідки. Дослідники вивчали кризовий стан культури. Виникла своєрідна поляризація

у виборі методології і напрямків вивчення культури. *Оптимістичний* або *сцієнтичний* напрямок розробки концепції культури склали роботи, у яких науково-технічний прогрес оцінювався позитивно і вважався головним фактором культурологічного розвитку. Оптимістичний 10 підхід пояснення культури був характерним для творчості Р. Арона, Д. Белла, П. Сорокіна, А. Тоффлера, А. Тойнбі, М. Вебера та інших. *Песимістичний* або *антисцієнтичний* напрямок здебільшого негативно відображав становище європейської культури. У працях О. Шпенглера, К. Ясперса, представників Римського клубу, наука і технізація оголошувалися головними «винуватцями» кризи європейської культури. Доцільним уявляється наведення класифікації сучасних культурологічних теорій і за конкретно-науковим характером:

- філософські: А. Шопенгауер, Ж. П. Сартр, Е. Гусерль, А. Швейцер;
- історичні: А. Тойнбі, Е. Тайлор, Дж. Саблов;
- соціологічні: М. Вебер, А. Вебер, А. Камю, П. Сорокін;
- психоаналітичні: К. Юнг, З. Фройд, Е. Фромм;
- цивілізаційні: Й. Гейзінга, Х. Ортега-і-Гассет, Т. Еліот, В. Шубарт.

Прикладом власне культурологічних концепцій є теорії Й. Гейзінги, В. Шубарта. Нідерландський культуролог Й. Гейзінга (1872-1945рр.) зображував культуру за допомогою гри. У працях «Осінь середньовіччя» (1919р), «Людина, що грається» (1938р.), «В тіні завтрашнього дня» (1935р.) він обґрунтовував культуру як природню гральню динаміку життя, співвіднесену з серйозним. Культурою є баланс матеріальних і духовних цінностей. Гра у культурі – ритм і гармонія, радість і вишуканість, історична альтернатива серйозному. Згаданий вище мислитель вважав, що культура формується здебільшого через гру та у грі. З XVIII ст., за його думкою, простежується убування гри. Виник хибний погляд, згідно з яким культуру визначають праця і матеріальні сили. II В. Шубарт (1897-1942рр.) – німецький культуролог. У своїх наукових роботах «Європа і душа Сходу» (1938р.), «Достоєвський і Ніцше» (1939р.), «Духовний поворот від механіки до метафізики» (1940р.), «Релігія і ерос» (1941 р.) він висвітлював концепцію культурно – історичної динаміки. Історія, вважав він, уявляє собою процес зміни еонічних прототипів культури. В. Шубарт обґрунтував чотири відповідні історичним типам прототипа культури: гармонічний, героїчний, аскетичний і месіанський. Автор звертався до аналізу історичної динаміки культури, щоб знайти причини виникнення негативної тенденції і запропонувати заходів щодо їх подолання.

У 60 - 90х рр. XX ст. широкого розповсюдження набули концепції культури, авторами яких є Р. Арон, У. Ростоу, П. Сорокін, А. Швейцер, К. Ясперс, К. Леві-Стросс, К. Поппер, Б. Рассел, Ф. Ніцше, З. Бжезинський, Е. Фромм, М. Бахтін, Л. Гумільов та інші. Сучасна теорія культури розвивається за багатьма напрямками і становить собою сукупність різнопланових концепцій.